

УДК 930.253:94(477.41)“1941/1945”

О. М. БЄЛАЯ*

МАЛОВІДОМЕ ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ДОЛІ РЯДОВИХ СОЛДАТІВ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ

Проаналізовано список військовополонених, які перебували у таборі м. Біла Церква Київської області, та за станом здоров'я були переведені до шпиталю № 3 цього міста. У списку є відомості про 548 радянських військовополонених різних національностей, які померли у шпиталі в період з 25 жовтня 1941 р. по 28 серпня 1942 р.

Ключові слова: архів; список; військовополонені; солдати; шпиталь.

У Державному архіві Київської області зберігається близько 450 архівних фондів, документи яких можуть допомогти історикам та краєзнавцям у вивченні різних аспектів історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.¹, особливо періоду німецько-фашистської окупації Київщини. В одному з них – “Управління бургомистра міста Біла Церква Київської області. 1941–1944 рр.”, який до середини 90-х рр. ХХ ст. знаходився на таємному зберіганні, в процесі роботи над Книгою Пам'яті по місту Києву була виявлена справа із списком військовополонених (за описом російською мовою – Список военнопленных. 1941)². Саме в цьому документі можна знайти відомості про долю рядових солдатів Великої Вітчизняної. Такої інформації немає в жодному іншому архіві, навіть в електронному архіві Міністерства оборони Російської Федерації (колишньому ЦАМО СРСР).

Справа на 96-ти аркушах (після перенумерації справи – на 92 аркушах) є списком радянських військовополонених, які перебували у таборі міста Біла Церква Київської області, а потім, за станом здоров'я, були переведені до шпиталю № 3 в місті. Хоча за описом документ датований 1941 р., у ньому також є відомості про рядових солдатів різних національностей, що потрапили до шпиталю № 3 у 1942 р.

Список складений у класному журналі середньої школи – з обліку відвідування та успішності, в якому під номерами по порядку їх переведення до шпиталю, записані радянські військовополонені. Журнал розділений на наступні графи: № по порядку; прізвище, ім'я, по-батькові; рік народження; національність; дата взяття в полон; військове звання; місце проживання; дата прибуття до шпиталю; позначка. Текст доку-

---

* *Бєлая Ольга Миколаївна* – кандидат історичних наук, начальник відділу інформації та використання документів Державного архіву Київської області.

менту написано російською мовою, проте зустрічаються українські літери у написанні російських слів. У списку велика кількість граматичних та технічних помилок, особливо при написанні місць проживання військовополонених – назв населених пунктів та їх адміністративного підпорядкування, важких для вимови прізвищ військовополонених, багато скорочень при написанні їх імен та по-батькові. У графі “позначка” зазначена подальша доля військовополоненого, який перебував у шпиталі: помер, переведений до іншої лікарні, втік, відправлений до Німеччини, до табору.

Список складається з двох частин:

- військовополонені, що потрапили до шпиталю з 25 жовтня по 28 грудня 1941 р. – з № 4074 по № 4661 (з огляду на початковий номер, частина списку 1941 р. не збережена);
- військовополонені, що потрапили до шпиталю з 1 січня по 28 серпня 1942 р. – з № 1 по № 1266.

Всього до списку військовополонених, що перебували у шпиталі № 3 м. Біла Церква Київської області у 1941-1942 рр., внесено 1853 особи, 8 з них помилково внесені до списку двічі (за документом всі вони залишились у живих). За списком 1941 року – 587 військовополонених, з яких 261 помер. У 1942 р. до списку внесені 1266 осіб, з яких 287 померли. Таким чином, з 25 жовтня 1941р. по 28 серпня 1942р. у шпиталі померли 548 військовополонених, з яких прізвища трьох невідомі:

- за 1941 р. двоє – під №№ 4331 та 4429 – прізвища не встановлені, у зв'язку з відсутністю документів (з табору військовополонені були привезені мертвими);
- за 1942 р. один – під № 43 – невідомий був доставлений до шпиталю без свідомості та помер раніше, ніж була встановлена його особа, а документів при ньому не виявлено.

У списку за 1942 р. був ще один невідомий з ознаками психозу, який направлений з табору до шпиталю 6 травня 1942 р. (записаний під № 661) та, з огляду на його стан, відпущений 19 травня 1942 р. Звичайно, його прізвище та подальша доля не встановлені. Не встановлена і подальша доля військовополоненого – рядового Москаленка Опанаса Петровича (в документі російською мовою – Москаленко Афанасий Петрович), 1908 р. народження, який прибув до шпиталю 25 листопада 1941 р. та втік звідти 10 грудня 1941 р.

У двох частинах списку (за 1941 р. та за 1942 р.) з 548 померлих військовополонених **169 – уродженці України:**

АР Крим – 2, Вінницька обл. – 8, Волинська обл. – 1, Дніпропетровська обл. – 11, Донецька обл. – 12, Житомирська обл. – 2, Запорізька обл. – 6, Київська обл. – 8, Кіровоградська обл. – 6, Луганська обл. – 6, Миколаївська обл. – 1, Одеська обл. – 9, Полтавська обл. – 16,

Сумська обл. – 32, Харківська обл. – 25, Херсонська обл. – 1, Хмельницька обл. – 3, Черкаська обл. – 4, Чернігівська обл. – 14.

279 уродженців Росії: Алтайський край – 2, Архангельська обл. – 2, Астраханська обл. – 15, Башкортостан – 6, Белгородська обл. – 7, Владимирська обл. – 1, Волгоградська обл. – 15, Вологодська обл. – 3, Воронежська обл. – 5, Горьківська обл. – 11, Дагестан – 1, Іванівська обл. – 5, Кабардино-Балкарія – 22, Кабардино-Черкеський р-н – 1, Кемеровська обл. – 1, Кіровська обл. – 4, Костромська обл. – 1, Краснодарський край – 39, Красноярський край – 5, Куйбишевська обл. – 2, Курганська обл. – 1, Курська обл. – 4, Ленінградська обл. – 4, Липецька обл. – 2, Мордовія – 2, Московська обл. – 7, Омська обл. – 1, Орловська обл. – 2, Оренбурзька обл. – 3, Пензенська обл. – 7, Пермська обл. – 1, Приморський край – 1, Республіка Марі-Е – 2, Ростовська обл. – 10, Рязанська обл. – 2, Самарська обл. – 1, Саратовська обл. – 5, Свердловська обл. – 2, Смоленська обл. – 5, Ставропольський край – 22, Тамбовська обл. – 3, Татарстан – 12, Тверська обл. – 7, Тульська обл. – 1, Тюменська обл. – 1, Удмуртія – 5, Ульяновська обл. – 2, Челябінська обл. – 2, Читинська обл. – 1, Чувашія – 2, Ярославська обл. – 1.

Інших колишніх союзних республік Радянського Союзу – 100: Азербайджан – 14, Білорусь – 14, Вірменія – 3, Грузія – 24, Казахстан – 12, Киргизія – 4, Молдова – 1, Таджикистан – 3, Узбекистан – 21.

Майже всі військовополонені у списку – рядові. У Книгах Пам'яті вони зазначені як ті, що зникли безвісти, або вони взагалі не внесені до мартирологів загиблих і зниклих безвісти та рідним їх доля дотепер не відома.

З деякими помилками у кількісних підрахунках та без посилань на сторінки документу список без офіційного дозволу Державного архіву Київської області розмістила в Інтернеті на генеалогічному форумі³ користувач нашого архіву Щербуха Н.Ю. у 2006 році. Спочатку вона припустилась і помилки у посиланні на архівний документ (нею були неправильно зазначені номери опису та справи). Помилка була виправлена тільки в 2009 році. Проте і зараз на форумі надається неправильний телефон редакції Книги Пам'яті України, а померла 2006 року співробітниця редакції Книги Пам'яті Зазимко Г.П. названа її науковим редактором. Ці помилки викликали та продовжують викликати багато непорозумінь у зверненнях до Держархіву Київської області представників військкоматів та громадян, що намагаються з'ясувати солдатські долі. Проте, незважаючи на згадане вище, працівники архіву тільки за останні півтора року допомогли дізнатися про долю рідних – померлих у шпиталі № 3 військовополонених – 20 сім'ям загиблих. Крім того, працівниками архіву в архівному відділі Білоцерківської міської ради з'ясовано, що померлі у шпиталі військовополонені поховані у брат-

ській могилі на території Парку Слави в місті Біла Церква Київської області. Прізвища похованих на обеліску могили не вказані. Але вони можуть бути зазначені завдяки проаналізованому вище документу з Державного архіву Київської області.

---

¹ Науково-довідковий апарат Державного архіву Київської області. Картоoteca фондів.

² Держархів Київської обл., ФР-2225, оп. 4, спр. 2 (96 аркушів).

³ Інтернет-сайт: forum.vgd.ru

Проанализирован список военнопленных, которые находились в лагере г. Белая Церковь Киевской области, и по состоянию здоровья были переведены в госпиталь № 3 этого города. В списке есть сведения о 548 советских военнопленных разных национальностей, которые умерли в госпитале в период с 25 октября 1941 г. по 28 сентября 1942 г.

Ключевые слова: архив; список; военнопленные; солдаты; госпиталь.

The article analyzes list of prisoners who were in camps in Bila Tserkva of the Kiyiv region, and due to the state of health were transferred to the hospital № 3 of the city. The list concludes information about 548 Soviet prisoners of various nationalities who died in the hospital during the period from October 25, 1941 to August 28, 1942.

Keywords: Archive; the list; War prisoners; soldiers; hspital.